

УДК 930.2:316.773.2]:355.4(477-651.2:470-651.1)"2014/..."

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v054.2025.26>**О. Ю. Кашаба**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-002-0616-145X>

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук

Навчально-наукового інституту

«Українська інженерно-педагогічна академія»

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

І. В. ЩербинаORCID ID: <https://orcid.org/0000-003-3007-2446>

кандидат історичних наук, доцент,

завідувач кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук

Навчально-наукового інституту

«Українська інженерно-педагогічна академія»

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

В. М. Мережко

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

ОПП «Краєзнавчо-туристична робота»

Навчально-наукового інституту

«Українська інженерно-педагогічна академія»

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН МЕМІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Постановка проблеми. Сучасний інформаційний простір відзначається високою швидкістю поширення контенту, серед якого інтернет-меми займають особливе місце. З початком російсько-української війни вони стали не лише розважальним інструментом, але й потужним засобом інформаційної війни, здатним підтримувати моральний дух, висміювати ворога й формувати колективну ідентичність. Унікальність цієї комунікаційної одиниці полягає в здатності швидко й лаконічно передавати важливі суспільні меседжі, що робить меми важливим об'єктом дослідження.

Крім того, інтернет-меми, як одиниці культурної інформації, можуть слугувати цінним джерелом для проведення історичних досліджень, присвячених певним періодам і подіям. У цьому контексті інтерес викликає російсько-українська війна, що розпочалася як гібридна у 2014 році й переросла в повномасштабне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року. Збройні сили України й українське суспільство чинять опір ворогу не тільки на лінії зіткнення, але й у соціальних мережах, медіапросторі. Спостерігаємо появу великої кількості різноманітного контенту: музичні, пісенні твори, стендап-шоу, анекдоти, карикатури, відеоматеріали, меми тощо. Усе це дає цінний матеріал для відтворення й характеристики

окресленого періоду. Отже, для українського суспільства гумор перетворився на своєрідну зброю в боротьбі проти російського агресора, яка допомагає українцям долати труднощі, з гумором дивитися на важливі речі, гуртуватися і триматися у складний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема інтернет-мемів є доволі актуальною і перебуває в полі зору політологів, соціологів, культурологів, медійників, психологів, істориків тощо. Можемо виділити кілька напрямів досліджень:

- напрям соціальних комунікацій;
- напрям, який розглядає мем як інструмент інформаційної війни в боротьбі з пропагандою, фейками та маніпуляціями;
- напрям, який вивчає роль мемів у журналістиці та медіа.

Меми та інтернет-меми є об'єктом уваги таких зарубіжних авторів, як С. Блекмор, К. Роджерс, Д. Деннет, Р. Броуді, Ф. Хейліген, Б. Хенхок та інших. Серед вітчизняних дослідників можемо виділити таких науковців, як О. Журавська, О. Дзюбіна, Л. Смола, С. Катаєв, Т. Пода, Г. Почепцов, О. Чернікова, Г. Чуйко тощо.

Попри чималу кількість досліджень зазначена проблематика набуває нового осмислення в контексті російсько-української війни й потребує додаткових наукових розвідок.

Метою нашого дослідження є аналіз мемів як соціокультурного феномена, який впливає на формування суспільної думки, мобілізацію патріотичних настроїв і поширення інформаційних меседжів серед українського суспільства під час війни.

Виклад основного матеріалу. Інтернет-меми стали невіддільною частиною сучасної культури та комунікації в мережі. Вони стають популярними серед користувачів, об'єднуючи різноманітні матеріали (текстові, візуальні, аудіо та відео), які можна швидко поширювати в інтернеті. Для повного розуміння феномену інтернет-мемів варто дослідити їхню історію, еволюцію, форми, способи створення, вплив на суспільство тощо.

Термін «мем» (від англ. meme) уперше було вжито в книзі Річарда Докінза «Егоїстичний ген» (1976), де автор використав його для опису культурних ідей і явищ, які поширюються й реплікуються, як гени в біології. Р. Докінз взяв за основу слово «μίμημα» (mimema), що в перекладі з грецької означає «імітація».

Потрібно зазначити, що термін «мем» у сучасному розумінні набуває ширшого значення і відходить від біологічної концепції, запропонованої Р. Докінзом. Важливо підкреслити, що серед науковців, які займаються дослідженням ідей культури, комунікації та еволюції, немає уніфікованого визначення цього терміна. Саме тому існують різні підходи до розуміння сутності мема. Наприклад, згідно з енциклопедією Britannica, меми позначаються як одиниці культурної інформації і розглядаються як ідеї, стиль, манера поведінки, що поширюються від однієї людини до іншої шляхом імітації, копіювання чи наслідування. Це може охоплювати широке коло явищ – від простих жартів і виразів до складних соціальних норм і культурних традицій.

Інтернет-меми набули популярності завдяки доступності персональних комп'ютерів та розширенню покриття мережі Інтернет. Завдяки цьому меми значно збільшили аудиторію і швидкість поширення. Використовуючи різні онлайн-платформи (електронна пошта, соціальні мережі – Facebook, Instagram, Twitter, TikTok, Telegram тощо та величезну кількість вебсайтів, форумів та онлайн-спільнот), вони легко передаються від людини до людини. У деяких випадках інтернет-меми містять певну культурну інформацію, яка навмисно переосмислюється та набуває нової, часто жартиливої форми надання. Ця контекстуалізація робить меми зрозумілими та релевантними для широкого кола користувачів, сприяючи їхньому вірусному поширенню.

Інтернет-меми є прикладом того, як культура й технології взаємодіють у сучасному світі, створюючи нові форми комунікації та самовираження.

У контексті інтернету поняття мемів почало набувати популярності в 1990-х роках разом з поширенням мережі та соціальних медіа. Одними з перших прикладів інтернет-мемів були:

- Dancing Baby (малюк, що танцює) – це коротка 3D-анімація малюка, який танцює. Уперше цей мем з'явився в 1996 році й швидко поширився через електронну пошту та ранні вебсайти. Його часто називають першим вірусним інтернет-контентом.

- All Your Base Are Belong to Us – фраза, яка стала мемом у 2001 році, після того як шанувальники відеоігор знайшли смішний неправильний переклад англійською мовою фрази з японської гри Zero Wing. Пізніше цей текст почав використовуватися на зображеннях, що стали популярними на форумах та блогах.

- Hamster Dance (танець хом'яків) – сайт, на якому анімаційні хом'яки танцювали під веселу музику, став вірусним у 1998 році, демонструючи ранню силу простих, але кумедних ідей. З розвитком технологій меми почали швидко змінюватися, адаптуючись до різних онлайн-платформ.

У 2000-х роках розвиток візуальних форматів на вебсайтах і платформах допоміг створити нову хвилю інтернет-мемів. Саме тоді стали популярними сайти, які спеціалізуються на контенті, пов'язаному з мемами, такі як 4chan та Something Awful. Ці платформи дали старт численним популярним мемам, деякі з яких залишаються в культурі й досі.

Одним з найбільш знакових мемів цього часу був LOLcats – мем, де зображували котів з гумористичними текстами англійською, написаними з помилками або спеціальною «мовою котів». Цей стиль мемів був неймовірно популярним і став основою для багатьох інших варіантів мемів із тваринами.

Поява соціальних мереж, таких як Facebook (2004), YouTube (2005), Twitter (2006), значно пришвидшила поширення інтернет-мемів. Ці платформи надали користувачам можливість швидко ділитися контентом з мільйонами інших користувачів, дозволяючи мемам ставати вірусними майже миттєво.

Одним із ключових мемів цього часу став Rickrolling. Він з'явився у 2007 році, коли користувачі почали тролити інших, обіцяючи щось цікаве за посиланням, але замість цього відкривалося відео кліпу Ріка Естлі Never Gonna Give You Up. Цей мем мав тривалий вплив, перетворившись на символ інтернет-гумору.

З розвитком технологій меми почали швидко змінюватися, адаптуючись до різних онлайн-платформ. З появою соціальних мереж, таких як Facebook, Twitter, Instagram, а також спеціалізованих сайтів на кшталт Reddit та 9GAG меми почали миттєво поширюватися та ставати масовим культурним феноменом.

На сучасному етапі меми мають важливе значення для розвитку культури, часто виступаючи засобом гумору, політичного або соціального коментаря. Їхній простий та швидкий формат дозволяє людям передавати складні ідеї або настрої в зрозумілому та доступному вигляді.

На сьогодні не існує єдиної класифікації мемів. В основі більшості класифікацій лежить спосіб вираження: текстовий мем, візуальний чи комплексний (текст і фото разом). Саме поєднання картинок з текстом у сучасному інтернет-просторі є найбільш популярним.

Отже, наукове осмислення меметики є багатоспектрним. Учені досліджують сутність феномену, структуру мемів, їхнє функціонування, жанрово-тематичну специфіку тощо.

Типологічні дослідження мемів як комунікаційного феномену репрезентують різні підходи до явища. Так, К. Кастаньо пропонує дихотомічний поділ: мем-ген і мем-вірус. Згідно з поглядами вченого, який екстраполює концептуальний апарат еволюційної біології на розуміння сутності культури, меми є засобом культурної експансії. Мемі-гени є життєстверджувальними й сприяють розвитку культури, а мемі-віруси є деструктивними й призводять до деградації [4, с. 93].

В українській теоретичній думці одну з перших класифікацій мемів створила О. Чернікова. Авторка поділяє меми залежно від формату на:

- 1) вербальні;
- 2) невербальні (візуальні, аудіальні, жестові);
- 3) комплексні (поєднання двох чи більше типів) [7].

Більш ґрунтовною є класифікація мемів, яку розробила О. Дзюбіна. Дослідниця також поділяє меми за критерієм формату (текстового чи текстово-візуального) і пропонує таку класифікацію:

- 1) Суто текстові меми: мемі-слова (наприклад, бавовна); мемі-словосполучення (наприклад, диванні війська); мемі-вирази (наприклад, Доброго вечора, ми з України);
- 2) Креолізовані або змішані меми (картинка та підпис) [1; 4, с. 95].

Класифікація є досить логічною, хоча не враховує надзвичайно популярний зараз формат відеомема. К. Соседко модифікує її, поділяючи креолізовані меми, як і тестові, на мемі-слова, мемі-словосполучення, фразові меми [7].

Як і будь-яке явище, мем має не лише зовнішні, але й внутрішні характеристики. Серед яких можемо виділити наступні:

- Вірусність – це здатність мема до миттєвого поширення та стрімкого набирання популярності. Тобто будь-яка картинка, що пересилається тисячі разів на хвилину, може вважатись вірусною. Вірусність може підсилювати й можливість працювати як із шаблоном, що веде до подальшого розвитку мема.

- Можливість до реплікації – це ключова характеристика мему. Вона існує у здатності мема до поширення та копіювання. Під час реплікації меми аналогічні генетичним мутаціям вірусів. Ці мутації можуть виявлятися в різних формах: тут можуть бути як контекстні зміни, викликані зміною початкового семантичного поля, так і його фізичні характеристики (розтягування картинки, нарізання на фотожаби, неправильне перенесення тексту тощо). Мутації відіграють значну роль в еволюції мема, визначаючи його життєздатність та можливості для подальшого поширення в інформаційному середовищі. Мемі не здатні адаптуватися до нових умов, не можуть мати нових прихильників, отже, залишаються певний час актуальними.

Серійність мема, або його спроможність будувати спільне семантичне поле з іншими мемами. Це пролонгує час існування мема, що своєю чергою може навіть оновити його життя. Це явище демонструє еволюційну природу мемів, які постійно адаптуються та переосмислюються, щоб залишатися актуальними та цікавими.

Емоційність мемів – провідний спосіб їх передавання. Вони спрямовані на емоцію людини, яку хотілось би поширити серед свого оточення. Мемі поділяються за різними емоційними ознаками, але виконують завжди подібну функцію.

Мемі, як явище інтернет-культури, зазвичай виступають як реакція на поточні події, тренди або певні аспекти суспільного життя. Чим актуальніший мем, тим більше в нього шансів закріпитись на певний час у медіапросторі. Але такі меми тісно пов'язані із загальним полем уваги та конкретним контекстом. Попри це, коли суспільство втрачає до них інтерес і перемикається на інші теми, такі меми втрачають свою актуальність та швидко зникають після закінчення ажіотажу. Саме тому популярність мемів має ефемерний характер.

Гумор є визначальною рисою інтернет-мема. Саме тому ми можемо порівняти мем з анекдотом, тому що він виконує розважальну функцію, швидко еволюціонує та адаптується до онлайн-середовища. Комічний ефект мемів досягається за допомогою різноманітних лінгвістичних та стилістичних механізмів, які використовуються у традиційних жартах та анекдотах. Крім того, багато мемів наслідують класичну структуру жарту, що складається з «сетапу» (вступ або зав'язка), який створює контекст, і «панчлайту» (стрімка розв'язка), який створює комічний ефект. Використання цих популярних прийомів робить меми зрозумілими та смішними для широкого загалу.

Медійність, або інтегрованість мема в саму структуру інтернету та комунікації. Мемі не просто існують в інтернеті, вони є його специфічним продуктом, отже, активно впливають на онлайн-комунікацію. Їхнє поширення та еволю-

ція залежать від технічних можливостей та соціальних динамік мережі. Виходячи з основних характеристик інтернет-комунікацій, таких як анонімність, масовість та швидкість передавання, інтернет-меми здатні надзвичайно швидко поширюватися, миттєво реагувати на події, порушуючи теми, що стають забороненими в суспільстві. Анонімність дозволяє користувачам вільно висловлювати свою думку, не побоюючись наслідків. Масовість інтернет-аудиторії забезпечує широке охоплення та швидке поширення мемів. Завдяки цим чинникам інтернет-меми можуть ставати підґрунтям для полеміки, критики влади або висловлення протесту щодо тем, які замовчуються в публічному дискурсі. Меми можуть виступати як своєрідні «канали зв'язку» для певних соціальних груп, дозволяючи їм висловлювати свою позицію анонімно та ефективно. Іноді меми стають інструментом, який дозволяє обходити цензуру й боротися проти утисків свободи слова.

Водночас деякі дослідники, які вивчають аналізований феномен, наголошують на неможливості використання мемів у публічному та рекламному полі. Суспільство може бути не готовим до використання мемів у реальному житті через їх більш цинічний характер жарту, можливості негативної реакції соціуму після виходу з мережі, обмеженості контексту використання та залежності ефективності використання від загальної концепції соціального образу людини або компанії [3, с. 123].

У сучасному інформаційному просторі інтернет-меми стали невіддільною частиною цифрової культури та спілкування. Вони поширюються з різною швидкістю завдяки соціальним мережам, блогам, новинним сайтам та іншим онлайн-платформам. Однак, крім розважальної функції, меми мають також інший аспект: вони можуть слугувати потужним інструментом інформаційної війни. Використовуючи прості візуальні образи та короткі текстові повідомлення, меми впливають на емоційний стан та світогляд аудиторії, часто спрямовуючи її до певних політичних або соціальних висновків.

Сьогодні інтернет-меми є не лише складником комунікації та частиною розважально-сміхового дискурсу. Вони все частіше використовуються як елементи інформаційного протистояння, інструменти інформаційної війни, засоби для маніпуляції свідомістю людей.

Меми як інструмент інформаційного протистояння сприяють формуванню певних зразків перцепції, «граючи» на почуттях, асоціаціях та пам'яті. Меми дозволяють відтворити подію, ситуацію або певну особу у вигляді промовистого зображення та стислого і влучного коментаря, що закарбовується в пам'яті і впливає на подальше сприйняття реальності цільовою аудиторією [2, с. 21].

У контексті інформаційної війни меми використовуються для дискредитації політичних опонентів, поширення фальшивих новин, загострення соціальних конфліктів або створення певних стереотипів про групи людей. Простий формат і візуальний складник роблять їх доступними та зрозумілими для будь-якої аудиторії, що забезпечує їхню ефективність у пропагандистських кампаніях.

Одним із цікавих прикладів використання мемів в інформаційній війні є гібридна та повномасштабна російсько-українська війна. У цьому протистоянні меми сприяють формуванню громадської думки як всередині країн, так і за їх межами. Меми стали інструментом для висміювання ворога, мобілізації патріотичних настроїв та поширення певних наративів про країну-агресорку.

Інтернет-мем – це інформаційна конструкція, що має сталий фундамент візуального характеру (текст, картинка, фотографія, відеоряд) і широку популярність в інтернеті. Отже, інтернет-мем складається з двох частин – стабільної та змінної. Перша визначає належність інформації до мема й відрізняє її від мережевого жарту. Наприклад, стабільною частиною відомого мема з Лукашенком є висловлювання або відеоряд, де відображена фраза «А я зараз вам покажу, звідки на Білорусь готувався напад». Друга, змінна частина – це умови, у яких ця інформація подається [4, с. 83].

Осмилення наявних класифікацій дозволило поділити інтернет-меми на три типи залежно від функціональної спрямованості та змістового наповнення. Це своєю чергою дало можливість глибше зрозуміти роль і вплив мемів, особливо в умовах воєнного часу. Отже, можемо виділити такі категорії:

- меми, спрямовані на дискредитацію та висміювання ворога. Вони мають на меті підірвати авторитет і зобразити противника в негативному світлі. Для цього використовується гумор, сатира, іронія, карикатурні образи, глузування. Усе це покликано сприяти зниженню морального духу ворога. Меми, функція яких полягає у дискредитації та висміюванні ворога, часто побудовані на антитезі, яка протиставляє образи ворога й образи українців. Приклад: зображення російських військових у вигляді «чмонь» тощо;

- меми трансляції цінностей і підтримки морального духу. Цей тип мемів наголошує на важливих для суспільства цінностях, таких як патріотизм, єдність, взаємодопомога, стійкість та віра в перемогу. Вони використовуються для покращення настрою, зміцнення національної ідентичності, консолідації зусиль та надання психологічної підтримки цивільному населенню та військовим. Меми трансляції цінностей і підтримки морального духу репрезентують нові образи звичайних українців, які боронять Бать-

ківщину. У мемах цього типу зроблено акцент на сміливість, впевненість, мужність, рішучість, а іноді й завзятість, здатність на подвиги й жертовність українських чоловіків і жінок. Приклад: відомий вислів про «руський військовий корабель...»;

– меми, спрямовані на героїзацію певної особистості. Вони прославляють окремих осіб, які проявили мужність, героїзм, відданість або зробили значний внесок у досягнення певних цілей, і служать для створення позитивних прикладів для наслідування, формування образу національного героя, посилення почуття гордості за своїх співвітчизників. Меми, функція яких полягає в героїзації особистості, створюють позитивні образи державних діячів і політиків. Вони спрямовані на формування впевненості в тому, що це найкращі представники нації. Герої мемів цього типу ідеалізуються, але ця ідеалізація має на меті викликати довіру, сформувати повагу до цих постатей у масовій аудиторії. Приклад: меми, присвячені операції «Павутиння» [5, с. 104].

Запропонований поділ дозволяє більш чітко виявити та проаналізувати функціональні особливості мемів, що активно використовуються в умовах війни, підкреслюючи їхню важливість як інструмента інформаційної боротьби, психологічної підтримки та соціальної мобілізації. Крім того, завдяки такому поділу можна простежити вплив мемів на настрої населення й на громадську думку, а також дослідити, як меми формують наративи та сприяють (або перешкоджають) досягненню певних стратегічних цілей у військовий час [5, с. 104].

Інформаційна війна показала, що інтернет-меми можуть бути ефективним знаряддям і виконувати низку важливих функцій:

1. Регулювання і посилення загального емоційного фону. Найбільш очевидна функція, що зумовлена гумористичною спрямованістю мемів. Сміх і гумор завжди важливі в складних і критичних ситуаціях. Особливого значення вони набувають у воєнні часи, особливо коли ценою простого сміху, а сміх над ворогом. Меми мають терапевтичний ефект і є незамінними для підвищення стресостійкості.

2. Стрімке поширення певної смислової конструкції. Мем – це дуже зручне повідомлення для психологічного засвоєння інформації. Ідея, що принижує ворога або возвеличує українців, швидко інтегрується саме через емоційне сприймання інформації. Стабільна ідея завжди є основою мему.

3. Дієве спростування фейків та дезінформації. Досить часто реальність деформується настільки очевидно, що не потрібно витрачати сили та розум на пошук ефективних контраргументів. Її потрібно просто висміювати. Приклад: вже згаданий мем з Лукашенком, що набув популярності саме через повну безглуздість початкової фрази.

4. Задоволення потреби в поширенні інформації. Частина особливо активних поширювачів чуток може бути зайнята саме поширенням мемів, що зі свого боку знизить ризики циркуляції неперевіреної інформації.

Водночас до мемів, що надходять з ворожої сторони, слід ставитися досить обережно, оскільки ідеєю мему заразитися досить легко.

Отже, поширення мережевих мемів може бути потужним інструментом досягнення цілей інформаційної війни [6, с. 100].

Інформаційна війна – це боротьба за вплив на свідомість людей з метою змінити їхню поведінку або думки. У таких конфліктах меми є ідеальним інструментом через кілька ключових чинників:

- Швидкість поширення. Завдяки вірусному характеру меми можуть поширюватися зі швидкістю, яка перевершує традиційні засоби масової інформації. Це робить їх ідеальними для оперативного реагування на події, маніпуляцій та поширення пропаганди.

- Простота і доступність. Мем, як правило, не вимагає від аудиторії спеціальних знань або глибокого розуміння теми. Він діє на емоційному рівні, що дозволяє охопити широке коло людей, незалежно від їхньої освіти чи соціального статусу.

- Маніпулятивний потенціал. Через свою простоту меми можуть спрощувати складні теми, пропонуючи аудиторії чіткі та однозначні висновки. Це часто призводить до створення стереотипів та формування хибних уявлень про реальність.

- Анонімність і складність контролю. У багатьох випадках джерела мемів залишаються анонімними, що ускладнює виявлення ініціаторів інформаційної атаки. Крім того, меми, що мають вірусний характер, продовжують жити своїм життям в інтернеті навіть після зникнення початкового джерела.

Меми можуть мати як відкрите, так і приховане пропагандистське повідомлення. Попри те, що вони можуть бути створені різноманітними структурами, рухами або активістами, сила мемів полягає в тому, що вони зазвичай асоціюються з народною творчістю і сприймаються як спонтанний вияв народної думки.

Інтернет-меми мають потужний психологічний вплив, оскільки ґрунтуються на почуттях та глибоких прототипах колективної свідомості. Завдяки гумору, сарказму, іронії та сатиричним образам можна викликати миттєву емоційну реакцію у користувача, що дозволяє дієво впливати на розуміння складних політичних, соціальних або культурних питань, спрощуючи їх до рівня «чорно-білих» категорій.

- Емоційний резонанс. Мем має велику силу викликати емоції – від сміху до гніву або навіть страху. Це особливо важливо в контексті інфор-

маційної війни, коли емоції можуть змінити сприйняття фактів і створити або посилити упередження.

- Формування групової ідентичності. Мемі часто використовуються для того, щоб формувати або посилювати відчуття «ми» проти «вони». Це сприяє поляризації суспільства, створюючи чіткі розмежування між різними політичними, культурними або соціальними групами.

- Зниження критичного мислення. Мем часто подає спрощену інформацію, наслідком чого є зниження рівня критичного аналізу в глядача. Швидке сприйняття мемів заважає людям ставити під сумнів їхній зміст або перевіряти факти, що може призводити до дезінформації.

- Гумор як засіб маніпуляції. Гумор робить інформацію більш доступною і знижує захисні бар'єри глядача. Коли певне повідомлення подається в жартівливій формі, воно може бути прийняте менш критично. Це робить мемі дуже ефективними в просуванні пропаганди та поширенні політичних наративів.

Висновки. Отже, інтернет-мемі є не лише розважальним контентом, але й ефективним інструментом в арсеналі інформаційної війни. Вони здатні формувати світогляд великої кількості людей, впливати на політичні процеси та мобілізувати громадян для досягнення певних цілей. Використання мемів у таких конфліктах часто супроводжується дезінформацією та маніпуляціями, що робить їх небезпечними для суспільства. У часи інформаційних конфліктів та гібридних воєн важливо усвідомлювати вплив мемів та їхній потенціал для маніпуляції суспільною свідомістю. Суспільству слід бути більш обережним у сприйнятті мемів та розвивати критичне мислення, щоб уникнути потрапляння під вплив маніпуляцій [7, с. 26].

Інтернет-мемі в сучасному інформаційному середовищі відіграють роль не тільки джерела розваг, а й потужного інструмента впливу в умовах інформаційної війни. Аналіз мемів, присвячених російсько-українському конфлікту, показав їхню здатність формувати громадську думку, підтримувати патріотичні настрої, зміцнювати національну ідентичність і сприяти психологічній стійкості суспільства. Завдяки емоційності, простоті сприйняття та високій швидкості поширення мемі стають важливим засобом масової комунікації. Водночас їх використання пов'язане з ризиком поширення маніпуляцій та дезінформації, що вимагає від суспільства розвитку

критичного мислення й обережності у сприйнятті цифрового контенту.

Література

1. Дзюбіна О.І. Класифікація, структура та функціонування Інтернет-мемів в соціальних мережах Twitter та Facebook. *Молодий вчений*. № 2. 2016. С. 375–379. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_2_92 (дата звернення 20.05.2025).
2. Запорожець О., Белоусова Н. Вербальні інтернет-мемі під час повномасштабної війни РФ проти України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. № 2 (56). 2022. С. 20–24.
3. Мілютіна К.Л., Садівнича Н. Мемі як стратегія подолання війни. *POMIEDZY PolonistycznoUkrainoznawcze Studia Naukowe*. nr 2 (5). 2022. S. 21–26.
4. Мудра І. Мемі як важлива складова контенту ЗМІ під час війни: мета, функції та теми. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка": журналістика*. Випуск 2 (6). 2023. С. 81–88.
5. Сізова К., Хміль-Чуприна В., Воробйов А. Інтернет-мемі як інструмент інформаційної війни. *Український інформаційний простір. Теорія і практика журналістики*. № 13. 2024. С. 91–108. URL: https://www.researchgate.net/publication/379547186_Internet-memi_ak_instrument_informacijnoi_vijni/fulltext/660ead1210ca8679873cd57a/Internet-memi-ak-instrument-informacijnoi-vijni.pdf (дата звернення 15.05.2025).
6. Смола Л. Мем як інструмент інформаційної війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Психологія*. Вип. 1(10). 2019. С. 91–95. URL: <https://scispace.com/pdf/mem-ak-instrument-informatsiinoi-viini-g3ytyv813h.pdf> (дата звернення 15.05.2025).
7. Соседко К.Д. Інтернет-мемі як інтелектуальний продукт колективної творчості інтернет користувачів. *Integrated Communications*. 2(8). 2019. С. 117–122. URL: <https://intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/171> (дата звернення 15.05.2025).
8. Теглівець Ю. В. Інтернет-мем як особлива одиниця комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. № 24. Т. 2. 2022. С. 23–27. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/24/part_2/4.pdf (дата звернення 20.05.2025).
9. Чернікова О. І. Вербальний мем: лінгвістичний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. Випуск 51. С. 354–356. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FM (дата звернення 20.05.2025).
10. Яндола К.О. Роль мемів серед сучасних освітніх трендів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. № 97. 2024. С. 62–68. URL: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2024/97/13.pdf> (дата звернення 25.05.2025).

Анотація

Кашаба О. Ю., Щербина І. В., Мережко В. М. Соціокультурний феномен мемів як джерело вивчення російсько-української війни. – Стаття.

У статті проаналізовано соціокультурний феномен інтернет-мемів. Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що інтернет-меми є легкими у сприйнятті та відтворенні. Поступово заповнюючи інформаційний простір, вони перетворилися на своєрідний засіб впливу на свідомість та настрої людей. Крім того, меми, як одиниці культурної інформації, можуть слугувати цінним джерелом для історичного дослідження певних подій, зокрема російсько-української війни. Меми стали невіддільною частиною цієї війни, адже сатира, гумор, іронія перетворилися на цементувальний елемент для мобілізації українців. Також меми дозволяють відтворити певний психологічний фон та показати настрої суспільства, виступають як своєрідна зброя, яка допомагає триматися в надскладних життєвих ситуаціях.

Наголошено, що меми є прикладом того, як культура й технології взаємодіють у сучасному світі, створюючи нові форми комунікації та самовираження. Зазначено, що інтернет-меми стали складником цифрової культури та спілкування. Вони швидко поширюються завдяки соціальним мережам, блогам, новинним сайтам та іншим онлайн-платформам. Підкреслено, що, крім розважальної функції, меми можуть слугувати потужним інструментом інформаційної війни. Вони впливають на емоційний стан та світогляд аудиторії, часто спрямовуючи її до певних політичних або соціальних висновків.

Підсумовано, що інтернет-меми в сучасному інформаційному середовищі є не тільки джерелом розваг, а й інструментом впливу в умовах інформаційної війни. Аналіз мемів, присвячених російсько-українській війні, продемонстрував їхню здатність формувати громадську думку, підтримувати патріотичні настрої, зміцнювати національну ідентичність і сприяти психологічній стійкості суспільства.

Ключові слова: війна в Україні, гумор, меми, українські інтернет-меми, пропаганда, інформаційна війна.

Summary

Kashaba O. Yu., Shcherbyna I. V., Merezhko V. M. Socio-cultural phenomenon of memes as a source for the study of the Russian-Ukrainian war. – Article.

The article analyzes the socio-cultural phenomenon of Internet memes. The relevance of the research topic is due to the fact that Internet memes have become a kind of means of influencing the consciousness and moods of people, they are easy to perceive and reproduce and gradually fill the information space. In addition, memes as units of cultural information can serve as a valuable source for the historical study of certain events, namely the Russian-Ukrainian war. Memes have become an integral part of this war. After all, satire, humor, irony have become a cementing element for the mobilization of Ukrainians, memes allow you to recreate a certain psychological background and show the mood of society. Memes also act as a kind of weapon that helps to hold on in extremely difficult life situations.

An analysis of the concept of "meme" is presented, it is emphasized that they are an example of how culture and technology interact in the modern world, creating new forms of communication and self-expression. It is noted that Internet memes have become an integral part of digital culture and communication. They spread with impressive speed thanks to social networks, blogs, news sites and other online platforms. However, in addition to their entertainment function, memes also have another, more hidden side: they can serve as a powerful tool of information warfare. Memes affect the emotional state and worldview of the audience, often directing it to certain political or social conclusions.

In conclusion, it is noted that Internet memes in the modern information environment are not only sources of entertainment, but also tools of influence in the conditions of information warfare. An analysis of memes dedicated to the Russian-Ukrainian war showed their ability to shape public opinion, support patriotic sentiments, strengthen national identity and contribute to the psychological stability of society.

Key words: The war in Ukraine, humor, memes, Ukrainian Internet memes, propaganda, information warfare.

Дата надходження статті: 13.06.2025

Дата прийняття статті: 26.06.2025

Опубліковано: 10.09.2025